

I.e. 331. október 21-én, amikor a perzsák elleni végső győzelmét követően Nagy Sándor bevonult Babilónba, a város már elvesztette régi fényét és büszkeségét. Sőt, Mezopotámiának már több mint kétszáz éve megszűnt az évezredek át tartó függetlensége. Az Újasszír Birodalom, és az azt követő Újbabilóni Birodalom, a történelem két első nagy közel-keleti birodalma ekkor már a múlté volt, – ahogy a történetírás gyakran mondja – eltűntek a történelem színpadáról. Vagy mégsem? Az ifjú makedón király felismerte a városban, Babilónban rejlő lehetőséget, és a világbirodalma központjául választotta. Nemcsak a mezopotámiai birodalmi struktúra öröklődött tovább, hanem a karizmatikus király sok tekintetben a keleti uralkodók szerepében tűnt fel. És jól tudjuk, hogy számos kulturális és tudományos vívmány élt tovább és öröklődik tovább, amelyek Mezopotámiából erednek. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy az asszír paloták és templomok leégtek, Babilónban a lépcsőzetes toronytemplomot, amit a Biblia Babel tornyának nevez, már Nagy Sándor korában elbontották, a hatalmas babilóni Istár kapu egy részét az évszázadok során építőanyagként hasznosították és a ragyogó kék mázastégláit elhajigálták, és a felszínen heverték sokáig értéktelenül, a kapu többi része pedig föld alá került. Az emberiség az akkád nyelvet és a lejegyzésére szolgáló ékírást teljesen elfeledte, a mezopotámiai mítoszok homályba veszttek; és az uralkodók, a harci diadalaik és a hatalmas építményeik szóbeszéd, majd legendák tárgyává váltak. Az ókori Mezopotámia írásrendszerét és nyelveit meg kellett fejteni, az általuk készített és használt tárgyakat pedig felszínre kellett hozni, hogy megismerjük a mezopotámiai anyagi kultúrát.

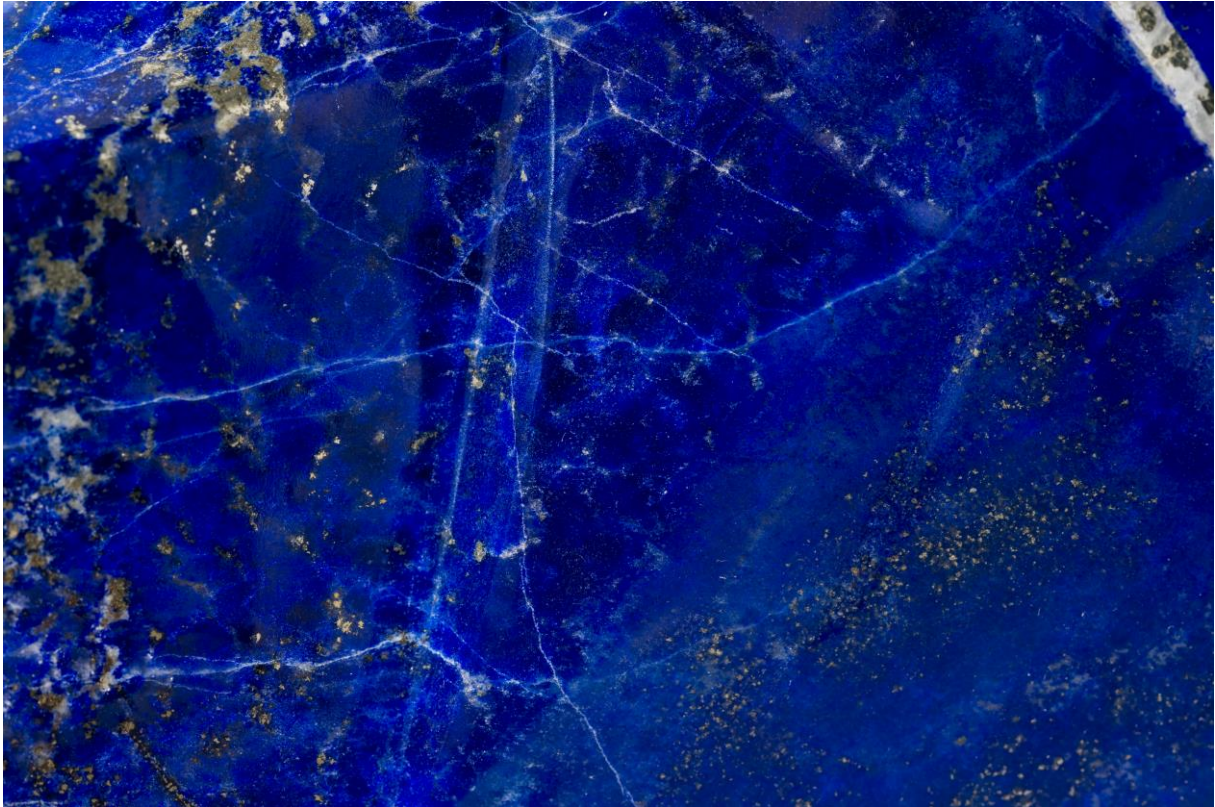
A kiállításunk az ókori Mezopotámia világát tárja a látogatók elé. A *Mezopotámia. Istenek és démonok királysága* című tárlat terve egy időben fogalmazódott meg a Magyar Tudományos Akadémia Lendület elnevezésű ötéves tudományos pályázatára benyújtott „Asszír és babilóni istenvilág” című kutatási projektünkkel. Mindenekelőtt köszönettel tartozunk Baán Lászlónak, a Múzeum főigazgatójának, aki az asszír és babilóni istenvilág témát bemutató első, 2021-es megbeszélésünk alkalmával a támogatásáról biztosított bennünket, és nemcsak a múzeum kapuit nyitotta meg, de az idő előrehaladtával egyre nagyobb teret és lehetőségeket biztosított terveink, így egy nagyszabású kiállítás megvalósítására, amit Roboz Erikával a kiállítás társkurátorával valósítottam meg. Reméljük, hogy az ókori Mezopotámia témakörében megrendezett időszaki kiállítás a hazai és a Magyarországra ellátogató érdeklődőkhöz közelebb hozza az ókori mezopotámiai örökséget. Ugyanakkor az assziriológiai, illetve az ókori Mezopotámiával kapcsolatos művészettörténeti és régészeti kutatásokat is gazdagítani kívánjuk az istenek és démonok világának bemutatásával.

A tárlaton részt vevő több mint 150 ókori tárgy hét Európai gyűjteményből érkezett. Ezek kiválasztásakor külön hangsúlyt fektettünk a lelőhellyel rendelkezőkre, amelyek Asszír- és Babilónia legfontosabb városából, Babilónból kerültek elő. Láthatjuk azokat a leleteket, amelyeket a német régészek több mint 20 méteres mélységbe leásva találtak meg Babilón főistenének, Marduknak a templomában, vagy főisten sárkánykígyójának azon ábrázolását, amelyet az apró darabokra törött mázastéglákból raktak újra össze. Asszír palotadomborművek érkeztek, köztük egy tonnánál nagyobb tömegű is, amelyek az asszír paloták hajdani hangulátát idézik meg, és amelyeken az isteni lények köszöntötték a belépőt és távoltartották a gonoszt. Szerepelnek a királyok feliratai, amelyek számukra állítanak dicsőséget, de számunkra elárulják, hogy ők az istenek kiválasztottjai voltak, akik az isteneket ellátták és szolgálták. A tárlat bemutatja a világ teremtésének, az istenek születésének és

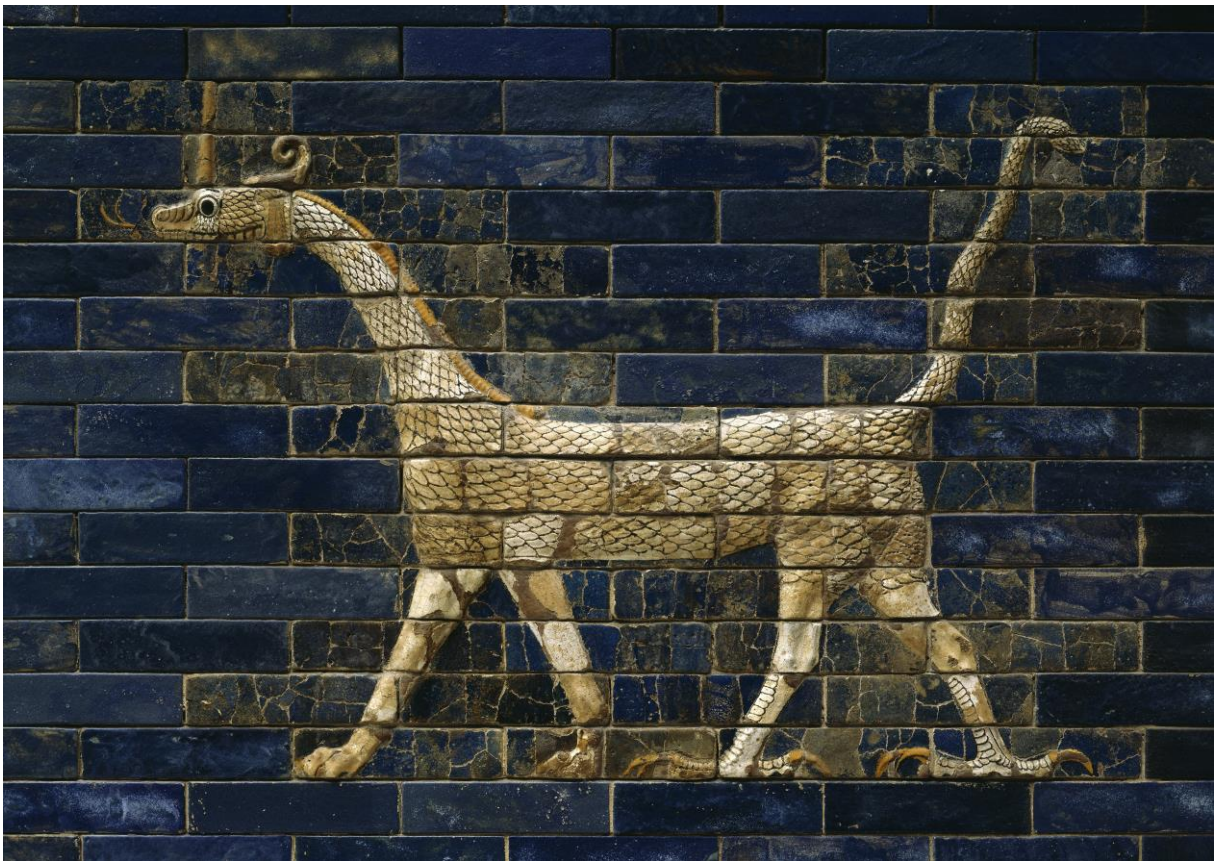
harcának témáját az első mitikus történeteket elbeszélő pecsétábrázolásokon keresztül és a híres irodalmi szöveg, a Babilóni Teremtéstörténet által, amelynek az első táblája szerepel itt. Megismerhetjük az asztrális isteneket, a csillagképeket, amelyek a zodiákushoz, a babilóni csillagászok egyik, és máig meghatározó találmányához vezet el bennünket. Megidézünk egy lakóházat, benne a látható és láthatatlan démonok alakjaival és az ellenük használt bajelhárító lényekkel. Itt a különböző szférákban felbukkanó démonoknak az emberekre gyakorolt szerepét igyekszünk megértetni. Babilón az utolsó témánk, amely a város főistenét, Mardukot, a szolgálatára rendelt sárkánykígyót mutatja be, és itt szerepel a város monumentális építkezési programjának részét képező híres zikkurat, a lépcsőzetes toronytemplom, amelyről nemcsak az auktorok írnak, hanem a Bibliában mint Bábel tornya jelenik meg, s a hozzáfűzött képzetekkel mint toposz él tovább az itt bemutatott 16–17. századi németalföldi és 20. századi magyar festészeti és grafikai alkotásokon.

Arra a kérdésre, hogy ebből az ókori örökségből mi maradt fenn számunkra, azt mondhatjuk, hogy folyamatosan újabb és újabb források kerülnek napvilágra. S hogy mit tudunk ezek alapján az ókori Mezopotámia lakóinak gondolkodásáról és életéről? Keveset, de egyre többet és többet. Tudjuk például, hogy az eget felülről-lefelé, különböző szférákra különítették el, és közülük, ahol a csillagok voltak, ott az istenek laktak. Egy elképzelés szerint, amelyet a *Babilóni teremtéseposz* beszél el, Marduk a káosz serege felett aratott győzelme után a csillagokból megalkotta az istenek képmásait, a csillagképeket. Az éjszakai mélykék égen pedig a csillagok ma is aranyló fénnel ragyognak, mint ahogy a mezopotámiai emberek számára becses lazúrkövön a pirit szemcsék, vagy a nagykirály Nabú-kudurri-uszur által emelt káprázatos lazúrszínű babilóni Istar-kapun Marduk sárkánykígyójának aranyló alakja ragyog. Amikor beköszöntött az éjszaka és minden elcsendesült, a csillagképek formájában is elképzelt isteneket figyelték az égen, és a tudós papok megkezdték rituáléikat, amelynek első lépéseként megidéztek az isteneket. Miként az Ima az éj isteneihez című ráolvasás mondja:

„A puszta mozdulatlan, az ajtók elreteszelve, a kapuk bezárultak,
a reteszek elhelyezve, az utcák csendesek,
az ég széles kapui kitárultak.
»Éj fenséges istenei, kiknek útjai távolról láthatók,
éj istenei, fenséges csillagok, lépjete be!«”

Tömeges lazurit szövetének közelképe a benne lévő piritzárványokkal a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteményéből

Sárkánykígyó (*mušhuššu*) ábrázolása az Istár-kapu harmadik, utolsó fázisában készült reliefes kiképzésű mázas tégláján (VA Bab 1408-1456)